

• частина перша •

«ТІЛЬКИ РАБОЧОК»

Розділ 1

П'ятий поверх, двокімнатна квартира сірого похмурого будинку, що зветься хрущовкою. Побідавши вермішелевим супом, я узявся до уроків. Надворі – чудова сонячна погода, тож мені, дев'ятирічному хлопчикові, кортіло якнайшвидше піти ганяти з друзями у футбол.

Усівшись за письмовий стіл і розклавши підручники й зошити, я заглибився у навчання, але раптом затамував подих. Крізь щілини старих вхідних дверей до мене долинали звуки зі сходів, якими напевно підіймалася людина, котру я любив, а водночас боявся понад усе на світі. Серце пришвидшено забилося, у роті за якусь мить геть пересохло. Подумки я ще сподівався, що все-таки помиляюся, що важкі кроки не сягнуть п'ятого поверху, а людина, про яку я думав, виявиться кимось іншим. Але раптом разом із важкими кроками будинком прокотилася лайка п'яного чоловіка, голос якого був мені до болю знайомий. Лайка, яка завжди отруювала мене страхом і викликала почуття глибокого сорому за свого батька, котрий,

напиваючись, періодично заходив у гості та зчиняв своєю неадекватною поведінкою справжній переполох серед сусідів.

Мій батько — високий і вродливий чоловік — за своєю суттю був дуже доброю й щедрою людиною. Його особливим даром було вміння вільно спілкуватися з різними людьми, до того ж на найрізноманітніші теми. Він був душею будь-якої компанії. Віктор, так звали мого батька, щиро любив свою сім'ю та докладав максимум зусиль, щоб забезпечити свою дружину й двох синів усім найкращим у дефіцитні роки перебудови вже колишнього Радянського Союзу. Його захопленням були світлини. У вихідні він разом із сім'єю виїжджав на природу, робив першокласні знімки, а потім, увімкнувши у маленькій темній кімнатці червоне світло, з допомогою реактивів перетворював плівку на справжні шедеври. Він був чудовим чоловіком, але так само, як і багато інших чоловіків, збився з пуття й став жертвою алкогольної залежності.

Зелений змії — жаданий, омріяний напій, лікувальний еліксир для душі, який обіцяє стомленим роботягам відпочинок і розслабляє, коли турботи й життєва метушня навалюються нестерпним тягарем. Скільки ж людей піддалося спокусі хоч на мить утекти від реальності, заливаючи свою свідомість анестезією, розлитою у вишукані пляшки з барвистими етикетками. Для багатьох ця мить перетворилася на постійне існування, яке зруйнувало мрії, сім'ї, здоров'я та й зрештою усе життя загалом.

Коли батько пив, він ставав особливо буйним. Його не бентежили перехожі, тож він міг горлати матом на цілу вулицю, розмовляти сам зі собою, а може, з чортами, які йому часто ввижались. У такі моменти здавалося, що цей молодий міцний чоло-

вік явно біснується. Ув'язатися у бійку для нього було тим самим, що закурити цигарку після випитих ста грамів. Організувати мордобій, заgrimіти у відділок, витратити всі гроші, загубити взуття, заснути просто на лавці й прокинутися з мокрими штанами від повної втрати контролю над собою — усе це було не винятком, а радше нормою, яка стала життям цього чоловіка.

Для нашої родини картина була ще сумніша й напруженіша. Адже потрапивши врешті-решт додому, він починав у буквальному сенсі все руйнувати. Він любив вибивати двері ногами, викидати табуретки на вулицю крізь зачинені вікна, від чого скло розліталося на друзки, жбурляти на підлогу апаратуру та — що найгірніше — він підіймав руку на ту єдину, яку колись клявся завжди любити й захищати.

Після багатьох років такого нестерпного життя, після сили-силенної безсонних ночей і річок сліз, пролитих у подушку, наша мама Галина задля безпеки дітей розлучилася з чоловіком. Це було ретельно обдумане й зважене часом рішення.

Тепер Галина жила з двома дітьми у двокімнатній квартирі на п'ятому поверсі п'ятиповерхового будинку, сходами якого підіймався Віктор у п'яному чаду, щоб провідати свого молодшого сина Олександра, тобто мене.

Підійшовши навшпиньках до дверей, я зазмер, стараючись не виказувати своєї присутності. Я розумів, що найголовніше — це не дати батькові почути, що хтось є вдома, адже тоді гість погорлає хвилин двадцять, обов'язково подзвонить до сусідів, які теж не виявлять бажання відчинити йому двері, побоюючись за свій спокій, а тоді, дасть Бог, піде собі на всі чотири сторони. Ні під яким приводом

не відчиняти дверей батькові навчила мене мати, хоча товкмачити про це не було потреби. Я й так, уже здобувши гіркий досвід, усвідомлював усі наслідки такої необережності.

Тимчасом Віктор, подолавши, як йому здавалося, незліченні бетонні сходишки, опинився біля потрібних йому дверей з номером 37. Його дихання було важке, голова паморочилася й дико боліла, перманентна нудота давала зрозуміти, що випите дешеве пійло спричинило отруєння. Трохи віддихавшись, він зібрався зі силами, підняв руку й натиснув на гудзик дзвінка. За дверима пролунав бентежний для мене короткий сигнал. Я сидів навпочіпки, боячись поворухнутися, а подумки молив Бога про те, щоби батько пішов геть. За декілька секунд прозвучав ще один короткий сигнал, згодом — ще один, потім — ще один. Нарешті папець чоловіка натиснув на гудзик дзвінка і довго не відпускав його, перетворивши короткі дзвінки на один довгий сигнал, який здавався безконечним. Секунди перетворилися на хвилини, а мить — на вічність. Мені здавалося, що пристрій не витримає такої тривалої роботи й вибухне або згорить, або доб'є його психіку.

— Сашко, ти вдома? — прохрипів Віктор. — Відчини двері, це тато прийшов...

Після того, як відповіді не пролунало, замість дзвінка почулися сильні удари ногами у двері. Батько був передбачуваний та діяв у своєму репертуарі. Спроби добитися того, щоб двері відчинили, тривали хвилин двадцять, але марно. Переживши десятки штурмів житла, до яких періодично вдавався мій рідний неадекватний батько, я навчився переживати страх, придушувати паніку й чекати, затамувавши подих, поки непроханий гість піде геть.

Уміння пристосовуватися притаманне кожній людині. Не всі ситуації можна змінити, не все, що тобі не подобається, можна скасувати, клацнувши пальцями, але пристосовуватися, залишаючись незгодним з несправедливостями цього світу, можна. За будь-яких обставин, які завдають болю і породжують відчай, кожен здатен, зціпивши зуби, проявити терплячість та вірити у чудеса змін і визволення.

— Сину, я знаю, що ти вдома, — знову прозвучав хрипкий голос, — відчини двері, тато приніс тобі велосипед, вийди й забери його...

«От казкар, — подумав я, — щоб вигадати таке, то треба ще постаратися. Адже від тебе, тату, порції морозива не дочекаєшся, не те що велосипеда».

Брехня про те, що по той бік дверей мене начебто чекає двоколісний омріяний подарунок, була для мене до сліз образливою, болісною й гидкою. Адже я вже давно задивлявся на сусідських хлопців, які мали таке чудо, і мріяв також мати велосипед. Кулею мчати міськими тротуарами, відчуваючи швидкість... Вона асоціювалася у мене зі свободою. У всіх своїх бідах, зокрема й у тому, що у мене не було велосипеда, я звинувачував батька, через якого наша сім'я була неповноцінною, а мати мусила працювати на двох роботах, щоб звести кінці з кінцями. Зрозуміло, що у такій ситуації про придбання дорогих речей на кшталт велосипеда не могло бути й мови.

Вірити у те, що мрії так просто не збуваються, було набагато легше, аніж прийняти той факт, що за дверима насправді був велосипед фірми «Аіст»¹. Після того, як п'яний батько покинув неприступну

¹ «Аіст» (в оригіналі «Аист») — відома марка велосипедів, які випускали за часів СРСР на Мінському мотоциклетно-велосипедному заводі. «Аист» у перекладі з російської означає «лелека». — Прим. пер.

хрущовську фортецю, якась незрозуміла сила змусила мене відчинити двері й подивитися, чи є за ними обіцяний подарунок. Усупереч здоровому глузду, зневірі й аргументам на користь того, що щастя не може впасти на голову в одну мить, у глибині мого серця все-таки ще залишалася краплина надії. Надії на щось казкове, добре, пронизане божественним провидінням і незаслуженою благодаттю. Усередині кожної людини більшою чи меншою мірою є ця надія. В одних вона — розвинена навичка й слугує міцною опорою у повсякденному житті, в інших прихована у глибинах підсвідомості й атрофована, наче м'яз унаслідок тривалої нерухомості, але вона, надія, живе всередині кожного з нас без винятку. І саме вона змусила мене відтягнути за сувку скреготливого замка й відчинити двері. Без зайвого шуму я обережно переступив поріг, подивився на нижні сходові марші, щоб переконатися, чи десь там не причаївся п'яний батько, а тоді повернув голову ліворуч — мої очі побачили мрію мого дитинства. Велосипед фірми «Аіст» синього кольору стояв прихилений до стіни.

— Не може бути... Не може бути... — повторював я собі подумки.

На якусь мить мене немовби паралізувало, я стояв як укопаний, і не міг поворушитися, не вірячи у своє чудо. Нарешті отямившись від немислимої несподіванки, я схопив велосипед, швидко затягнув його у квартиру й узявся розглядати. На початку 90-х років велосипеди вітчизняних виробників не мали регуляторів перемикання передач, не були розфарбовані у різні кольори, у них не було різноманітних наворотів і всі вони були однакові. Тому в «аісті» особливо не було чого розглядати. Синя рама, чорні шини, хромоване кермо, кольорові відбивачі

на колесах. А втім, я у свої дев'ять років дивився на нього, мов на витвір мистецтва, навіть попри те, що велосипед був не новий. Про цей факт явно свідчили наліпки з-під жуйок зі зображенням термінатора, автомобілів, мотоциклів, які тоді збирали діти й заклеювали ними все підряд. Те, що великом раніше хтось користувався, зовсім не бентежило мене. Головне, що тепер ця річ була моєю.

Як сильно іноді людина прагне володіти тим, що є в інших. Уявлення про те, як поліпшиться наше життя після придбання якоїсь речі деколи заважає жити у теперішньому моменті й повною мірою насолоджуватися тим, що у нас є, самим життям. Не мати омріяної власності — означає не мати повноцінного життя. Мати менше, ніж інші, — означає страждати від пожадання й заздрості. Таким вірусом заражене гріховне людство, тож заради того, щоб заволодіти речами, люди інколи готові йти на найстрашніші вчинки.

А проте поява того, про що ти мрієш, особливо так довго, викликає захват. І нехай цей захват триває недовго, і наше ество починає бажати чогось новенького, усе-таки ці моменти забарвлюють сірі будні та змінюють наш стан.

Я відчував щось більше, ніж надмірне збудження, я почувався найщасливішим хлопцем на землі. Мені кортіло якнайшвидше вийти на вулицю, щоб проїхатися з друзями вже на власному коні. Думка про те, що мені вже ніколи не треба буде випрошувати у когось велосипед, щоб проїхатися навколо будинку, викликала у мене справжню ейфорію.

— Тепер я вільний, ні від кого не залежатиму й мчатиму, куди захочу, — уявляв я собі.

Із цією картинкою у уяві я вирішив надати велосипедові чистішого й новішого вигляду. Набравши